

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه : شمس آبادی، هادی، ۱۳۵۹، ۰۹۱۹۷۵۴۸۲۸۶
 عنوان و نام پدیدآور : حیات فکری و سیاسی شیعیان شامات (از قرن چهارم تا قرن هفتم)/مؤلف هادی شمس آبادی.
 مشخصات نشر : قم: حکیم روز، ۱۳۹۹.
 مشخصات ظاهری : ۲۱۶ ص.
 شابک : 978-622-737814-6
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 موضوع : شیعیان -- سوریه -- تاریخ -- قرن ۴-۷ق.
 موضوع : Shiites -- Syria -- History -- 10th-13th centuries :
 رده بندی کنگره : BP۲۳۹
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۵۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۷۲۹۲۶۰۹

حیات فکری، سیاسی و شیعیان شامات (از قرن چهارم تا قرن هفتم)

مؤلف: هادی شمس آبادی

ناشر: حکیم روز

سال انتشار: ۱۳۹۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

قطع و صفحه: وزیری، ۲۱۶ صفحه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

مرکز پخش:

انتشارات حکیم روز ۰۹۱۹۲۵۱۵۴۲۳

کلیه حقوق محفوظ است.

حیات فکری، سیاسی و فرهنگی

شیعیان شامات

(از قرن چهارم تا قرن هفتم)

مؤلف

هادی شمس آبادی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۲
فصل اول: وضعیت دینی، مذهبی شیعیان و چگونگی تعامل با دیگر فرق در	
شامات	۱۸
الف: مذاهب و فرق اسلامی	۱۹
شیعه اثنی عشری	۲۰
اسماعیلیه	۲۳
دروزیه	۲۴
نُصیریّه	۲۶
ب: چگونگی تعامل رجال دینی با سایر فرق	۲۷
تعامل و تقابل سیاسی، اجتماعی	۲۷
تعامل و تقابل علمی و آموزشی	۳۳
تقابل علمی	۳۳
تعامل علمی	۳۴
تعامل مذهبی	۳۶
فصل دوم: نقش شیعیان شامات در حاکمیت سیاسی	
دولت‌های شیعه	۴۰
دولت تنوخیان در لاذقیه (۲۴۹-۳۶۴ ق)	۴۰
حکومت حمدانیان (حک: ۲۹۳-۳۹۴ ق)	۴۲
حمدانیان در موصل	۴۲
حمدانیان در شام (حلب)	۴۴
حکومت بنی مرداس (حک: ۴۱۴-۴۷۲)	۴۷
حکومت آل عتّار (حک: ۴۶۲-۵۰۲)	۴۸
حکومت فاطمیان	۵۱
حکومت اسماعیلیان در مصیاف (حک: ۵۳۵-۶۷۰ ق)	۵۴
فصل سوم: رجال و دانشمندان شیعی تأثیرگذار در شامات	
مقدمه	۵۸

۶۰	۱- محدثین
۶۲	۲- متکلمین
۶۷	۳- فقهای شیعه
۷۶	۴- مورخین
۷۸	۵- مفسرین
۷۸	۶- ادباء و نحوین
۸۲	۷- علوم طبیعی (پزشکی، منجم و...)
۸۶	فصل چهارم: نقش شیعیان در تأسیس و گسترش مراکز علمی و آموزشی ...
۸۷	مقدمه
۸۹	مسجد
۹۰	مدارس
۹۱	۱- مدرسه هاشمیه
۹۱	۲- مدرسه زجاجیه
۹۲	۳- مدرسه حلاویه
۹۲	۴- مدرسه امینیه
۹۲	۵- مدرسه شاذبخت
۹۳	حوزه علمیه حلب
۹۴	کتابخانه‌ها و دارالعلم‌های شیعی و تأثیرات فرهنگی آن
۹۴	دارالعلم
۹۸	کتابخانه
۹۸	کتابخانه‌های مساجد
۹۹	کتابخانه‌های شخصی
۹۹	کتابخانه‌های خاندانی و قبیله‌ای
۱۰۱	رابط
۱۰۲	متون آموزشی
۱۰۳	تألیفات دانشمندان و عالمان
۱۰۴	تاریخنگاری
۱۰۵	فضایل‌نگاری
۱۰۶	ردیه‌نویسی
۱۰۷	مسائل‌نگاری
۱۰۸	مناقب‌نگاری
۱۰۹	حدیث‌نگاری
۱۰۹	صحابه‌نگاری

۱۰۹	اهداء کتاب به امیران شیعه
۱۱۱	فصل پنجم: فرهنگ و تمدن اسلامی شیعیان در شامات
۱۱۲	مقدمه
۱۱۲	معماری
۱۱۳	قلعه حلب
۱۱۳	مساجد
۱۱۵	منازل و مسکن
۱۱۹	پل‌ها و بازارها
۱۲۰	ادبیات و هنر
۱۲۰	ادیبان
۱۲۲	خطاطان
۱۲۳	شاعران
۱۲۹	شاعران در عصر بنی مرداس
۱۳۲	فصل ششم: وضعیت اقتصادی شیعیان در شامات
۱۳۳	مقدمه
۱۳۳	نظام مالی
۱۳۳	خراج
۱۳۳	موقوفات
۱۳۴	ضرب سکه
۱۳۵	مالیات
۱۳۷	مشاغل غیر دولتی
۱۳۸	صنایع
۱۳۸	صنایع کوره ای
۱۳۹	صنعت وراقی
۱۴۰	صنایع نساجی و بافندگی
۱۴۱	صنعت صباغی (رنگرزی)
۱۴۲	صنعت ریخته گری
۱۴۳	صنعت کشتی سازی
۱۴۴	صنعت حصیربافی
۱۴۴	صنعت دباغی
۱۴۴	صنعت حجاری
۱۴۵	کشاورزی
۱۴۹	دامپروری
۱۵۰	تجارت و بازرگانی (صادرات و واردات)

۱۵۴.....	طبّاحی
۱۵۵.....	نجراری
۱۵۵.....	خطابه
۱۵۶.....	گلاب گیری و عطاری
۱۵۷.....	ماهی گیری
۱۵۷.....	آسیابانی
۱۵۸.....	زرگری
۱۵۸.....	مشاغل اداری و دولتی
۱۵۸.....	وزارت
۱۵۹.....	قضاوت
۱۶۲.....	محتسب
۱۶۲.....	شرطه
۱۶۳.....	نقاب
۱۶۶.....	کتابت
۱۶۷.....	تدریس
۱۶۸.....	سفیر
۱۶۹.....	دیوان داری
۱۷۰.....	دیوان انشاء
۱۷۰.....	دیوان ناظر
۱۷۱.....	دیوان برید

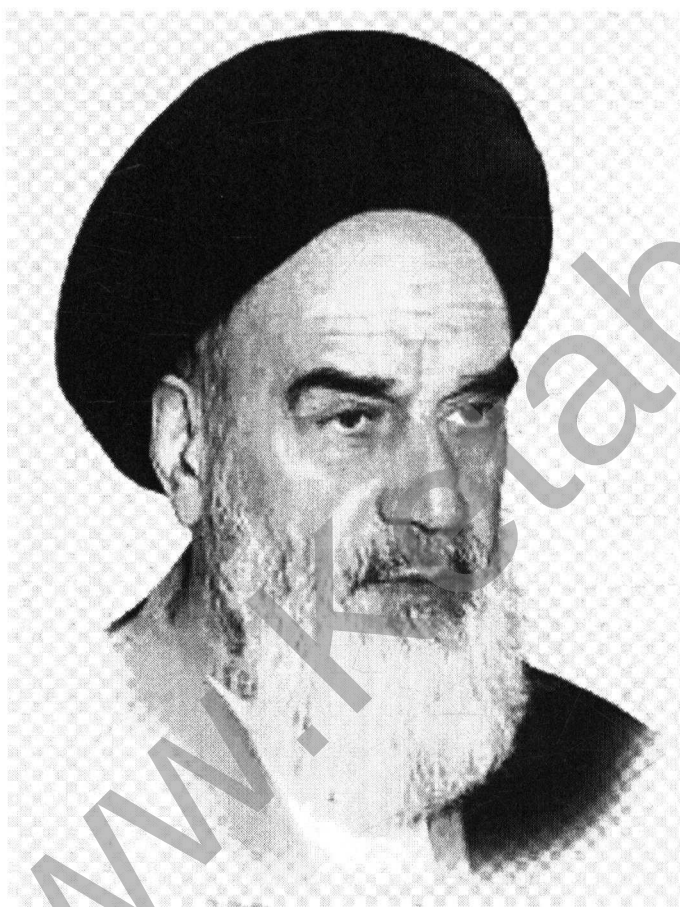
فصل هفتم: سبک زندگی و هویت فرهنگی شیعیان در شامات ۱۷۳

۱۷۴.....	سبک زندگی و آداب و رسوم
۱۷۵.....	آداب و رسوم
۱۷۷.....	تفریح و سرگرمی
۱۷۹.....	آداب و آئین‌های دینی
۱۸۰.....	مراسم‌ها (جشن و عزاداری و...)
۱۸۲.....	مهمانداری
۱۸۴.....	پوشش

فصل هشتم: مزارات در شامات ۱۸۴

۱۸۵.....	مقدمه
۱۸۶.....	دمشق
۱۸۶.....	قبرستان باب صغیر و ...
۱۸۷.....	حلب

- ۱۸۷..... مشهد الحسین یا مشهد النقطه:
- ۱۸۷..... مشهد محسن یا دگه:
- ۱۸۸..... زیارتگاهی منسوب به امام علی علیه السلام:
- ۱۸۸..... تربت و مقام:
- ۱۸۹..... منطقه ادلب:
- ۱۸۹..... لبنان:
- ۱۹۰..... بعلبک:
- ۱۹۱..... منابع و مأخذ:
- ۲۰۵..... ضمیمه:
- ۲۱۴..... نمودار معرفی مشاغل و مناصب شیعیان در منطقه شامات

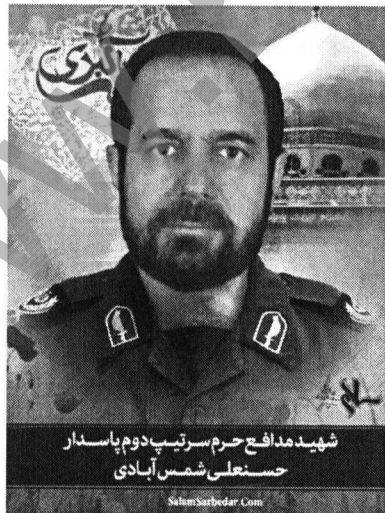
«تاریخ روشنگر نسل‌های آینده است» صحیفه نور ج ۲ ص ۸۴

اهداء

به شهیدان مدافع حرم به خصوص شهید حاج حسنعلی شمس آبادی که در شهر حلب جان شیرین
خود را فدای حرم اهل بیت (علیهم السلام) و حضرت زینب (علیها السلام) کرد.

به شهیدان جبهه مقاومت

به شهیدان انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی
به مرزبانان تشیع که جان خود را در احیای مکتب تشیع و مکتب نثار کردند.
به روح ملکوتی امام خمینی که مکتب تشیع را در جهان زنده کرد.

عکس سردار شمس آبادی

سخن مؤلف

فتوحات مسلمانان در دوره‌های پس از رحلت پیامبر اکرم صل الله علیه و آله موجبات آشنایی اعراب با دیگر مناطق را فراهم را بوجود آورد و پس از آن توسط خلفای دیگر مانند عمر بن خطاب به اوج خود رسید بطوری که در زمان این خلیفه کشور مناطق بسیاری از تحت سلطه روم خارج شد و با ورود صحابه پیامبر اسلام در آن مناطق گسترش یافت علاوه بر این وجود برخی از صحابه نزدیک پیامبر و امیر المومنین، بذر تشیع در این مناطق ریخته شد و در زمان حاکمیت امیرالمومنین علیرغم مخالفت‌های دشمنان اسلام، تشیع در این منطقه شام گسترش یافت. در دوران امامت فرزندان امیرالمومنین و حمایت نکردن ائمه توسط مردم، دولت‌های مخالف ائمه مانند امویان و عباسیان بر امواج دریا سوار شدند و با نام ائمه حکومت را بدست گرفتند و زمانی که به قدرت رسیدند اشخاصی که سر راهشان بود، کشته می‌شد. به این جهت ائمه به کنار زده شدند و حاکمیت در دست افرادی که مخالف شیعه و تشیع بودند بر سر کار آمدند و هر کس که مظنون به تشیع بود، کشته می‌شد. این ائم اظهار بودند که با سیاست‌های مختلف گاهی تقیه، این پرچم تشیع را نگه داشتند. وجود علما و دانشمندان شیعی برای حفظ، تبیین، گسترش و استقرار اسلام ناب محمدی حرکت مستمری است که پس از اوصیای پیامبر آغاز و تا ظهور آخرین ذخیره الهی در روی زمین ادامه دارد و با راه‌های مختلف دنبال می‌شد. علما و دانشمندان شیعی در برخی از زمان‌ها با انجام تقیه شروع به تبلیغ و گسترش اسلام داشته باشند چون لازمه تقیه پنهان کاری و عدم افشای بسیاری از فعالیت‌ها بود. چون در طول تاریخ امکان تشکیل دولت شیعی وجود نداشت از اینرو از فعالیت‌های پنهانی علما و دانشمندان شیعی در طول تاریخ گزارشات بسیاری رسیده است. لذا نمی‌توان گفت دانشمندان و علما که در خفقان و حصر بودند، به نشر عقاید و باورهای شیعی همتی نداشتند. البته یادآور شویم در قرن‌های چهارم تا اوایل قرن هفتم در منطقه شامات حکومت‌های شیعی گاهی مستقل مانند فاطمیان و حمدانیان و ... و گاهی حکومت‌های غیر مستقل مانند بنی مرداس و آل عمار تشکیل شدند و در جهت گسترش فرهنگ تشیع تلاش‌های بسیاری انجام دادند.

سرزمین شام به علت ویژگی‌های طبیعی و فرهنگی و قرار گرفتن در همسایگی امپراطوری روم شرقی و منطقه استراتژی در تحولات سیاسی، نظامی و اقتصادی مورد توجه مسلمانان بوده است. این سرزمین در زمان خلافت عمر بن خطاب به تصرف مسلمانان در آمد و سپس با تشکیل دولت اموی در شام به مرکزیت دمشق و رونق بخش اداری حکومت و بنای عمارت‌های بزرگ به اوج شکوفایی در تمدن اسلامی نائل شد و بعدها با تشکیل حکومت عباسی گرچه به ظاهر مرکز خلافت به بغداد منتقل و از رونق شام کاسته شد و به رغم جنگ‌های شام و روم در قرن چهارم هجری همچنان اهمیت خود را در زمینه سیاسی و اقتصادی حفظ کرد.

با توجه به اینکه از قرن سوم تا هفتم هجری قمری را می‌توان دوران شکوفایی شیعیان در نواحی ساحلی شام دانست،^۱ وجود دولت‌ها، خاندان‌ها و عالمان شیعه در شامات دست به دست هم داد تا به گسترش علوم و نشر عقاید اهل بیت (علیهم‌السلام) و مکتب تشیع پردازند و بتوانند نقش اساسی در ترویج فرهنگ و تمدن تشیع را در شامات ایفا نمایند، به طوری که عالمان شیعه به خصوص سادات با پذیرش منصب نقابت و مرجعیت دینی و سیاسی، به تعلیم و تربیت شاگردان دینی پرداختند و حافظ میراث فرهنگی شیعه شدند. اما قرون چهارم و پنجم هجری، با سرکار آمدن حکومت‌های شیعی بر این شکوفایی شیعیان افزوده شده و برخی از این حاکمیت‌ها توانستند برای پیشبرد اهداف فرهنگی، دارالعلم‌هایی در قلمرو حکومت‌هایشان تأسیس کنند و به پیشبرد فرهنگ و تمدن اسلامی کمک شایانی بکنند. از جمله می‌توان از دارالعلم‌های شریف رضی و شاپورین اردشیر در بغداد، ابن سوار در بصره در عهد آل بویه شیعی مذهب، و دارالعلم قاهره در عهد فاطمیان نام برد.

از سویی بجهت اینکه منطقه شام برای حکومت‌های فاطمیان، عباسیان، بیزانس و بعداً سلجوقیان در قرن‌های پنجم و ششم هجری، از اهمیت بسزایی

برخوردار بود این حاکمیت‌ها نمی‌خواستند منطقه‌ای با این ویژگی‌ها را از دست بدهند به همین جهت نبردهای بسیاری برای تصرف این منطقه شکل گرفت. دورانی که این مناطق در دست حکومت‌های شیعه قرار گرفت، آنان سعی کردن با الگو گرفتن و مدیریت صحیح، تمدن اسلامی-شیعی را در این جامعه گسترش بدهند، مانند امیران بنی‌عمار شیعی مذهب در طرابلس با الگوگیری از حکومت‌های شیعی مذهب یادشده، دارالعلمی را در شهر طرابلس تاسیس کردند که در پویایی و شکوفایی مذهب تشیع در قرن پنجم هجری در منطقه شام تأثیر بسزایی داشت. علی‌رغم کوتاه بودن دوران حکومت بنی‌عمار، این دولت توانست شهر بندری طرابلس را در آن مقطع زمانی به شکوفایی فرهنگی و رونق اقتصادی قابل‌توجهی برساند. از زمان تسلط حکومت بنی‌عمار شیعه بر شهر طرابلس، از جنبه‌های گوناگون جایگاه ارزشمندی بدست آورد و با موقعیت ممتاز علمی خود، هنگام هجوم صلیبیون به شام و طرابلس، در انتقال فرهنگ و تمدن اسلامی نقش بسزایی ایفا نمود.

عالمان شیعه با تاسیس مراکز دینی و مدارس بر گسترش علوم دینی اهتمام خاصی داشتند. در کنار این حوزه‌های دینی و مدارس به ایجاد کتابخانه‌ها پرداخته و برای تأمین کتاب‌های مورد نیاز اقدامات قابل توجه‌ای انجام می‌دادند و برای اداره بهتر کتابخانه‌ها سرپرستی آنها را برعهده داشتند، حتی از این مکان‌ها برای اجتماعات دینی استفاده می‌کردند. از شرح حال عالمان دینی شیعه به دست می‌آید که آنان افزون بر تدوین کتاب‌های مورد نیاز شیعیان، به پاسخ‌گویی و حل مشکلات مردم منطقه یا شهر خود پرداخته‌اند. وجود عالمان شیعه در منطقه سبب همگرایی با فرق و ادیان مختلف شد، حتی گاهی وقتها که حاکمیت برخی از شهرها که شیعه بودند و به دست مخالفان می‌افتاد، مخالفان برای آنکه مردم شهر یا منطقه را همراه خود کنند با عالمان شیعه به گفتگوی می‌پرداختند و در این گفتگوی عالمان شیعه شرایط خود را بیان می‌کردند و آنان آنها را می‌پذیرفتند. مضافاً به اینکه در مورد عالمانی که با علمای مذاهب دیگر تعامل داشتند که گاهی برخی از آنان به سبب تباعد در اندیشه‌ها و رفتار متقابل باعث بروز مشکلاتی در سطح جامعه می‌شد که با دور اندیشی عالمان و بعضاً حاکمان شیعه

حل می‌شد. باید گفت که در برخی از مناطق شامات غلبه با سایر مذاهب دیگر بود و همین سبب می‌شد تا شیعیان در جامعه، دچار مشکلات اقتصادی شود، لذا برای اینکه بتوانند بر این مشکلات فائق آیند برخی از شیعیان دارای مناصب و مشاغل دولتی مانند قضاوت، وزارت و غیره را بر عهده داشتند و دیگر شیعیان به کارهای غیر دولتی مانند کشاورزی، دامداری و صنایع دیگر مشغول بودند و از همین طریق زندگانی خود را می‌گذرانند. در مورد شیوه زندگی و آداب و رسوم شیعیان اطلاعاتی پراکنده در منابع وجود دارد که شیعیان در هر جا بودند آداب و رسوم خود را از جمله مراسم عزاداری برای امام حسین (علیه السلام) و اعیاد مانند عید غدیر، فطر و قربان انجام می‌دادند.

مطلب مهمی که نیاز به ذکر آن هستیم در مورد مطالعات تاریخی است که به بررسی گرایش‌های فکری، اخلاقی، آداب و رسوم ملل گذشته می‌پردازد و لایه‌های پنهان و آشکار مردم عادی در جامعه را نمایان می‌سازد. این لایه‌های پنهان با حضور برخی از صحابه و تابعین در شام در عهد امویان و نیز عباسیان آشکار شد. بعلاوه بررسی جنگ‌ها و فتوحات و ظهور و سقوط حکومت‌ها و لشکرکشی پادشاهان، قهرمانی و سرداران و زندگی توده مردم اعم از رنج‌ها و آداب و رسوم آنها، دغدغه‌های زندگی‌شان و آثار جنگ‌ها و حوادث طبیعی بر روند زندگی آنان می‌پردازیم. زیرا این بُعد تاریخ بشر بخاطر بی‌توجهی مورخان به زندگی توده مردم و مشکلات آنان و معمولی بودن زندگی انسان‌ها، همواره مورد غفلت و عدم توجه مورخان واقع شده است. تنها وقتی به زندگی عامه مردم توجه می‌شد که شخصی از شهر و دیار دیگر به درون جامعه‌ای پا می‌گذاشت و زندگی مردم آن سامان را با زندگی شهر و دیار خود متفاوت می‌دید. در چنین صورتی اگر شخصی اهل قلم و نویسنده بود به ثبت و ضبط آداب و رسوم و مشکلات و امکانات زندگی مردم آن سامان می‌پرداخت تا اگر به شهر و وطن خود مراجعت کرد، برای آنها بازگو کند. سفرنامه به طور کلی بخشی از زندگی اجتماعی مردم را برای آیندگان بازگو می‌کند.

از سویی بی‌اهمیت دانستن زندگی جاری مردم باعث شده تا اگر کسی امروزه بخواهد زندگی مردم را در تاریخ بررسی کند با کمبود اطلاعات روبه رو شود و

تنها اطلاعات پراکنده‌ای از زندگی مردم در کتابها ثبت شده است که این مطالب را باید از لابه‌لای حوادث ریز و درشت زندگی حاکمان که با زندگی عامه مردم ارتباط داشته است. البته همین اطلاعات محدود نیز بازگو کننده واقعیات تاریخی نیست، زیرا زندگی مردم عادی حتی در ثبت حوادث خود نیز از سوی زورمداران مورد ستم واقع شده‌اند. در این میان شیعیان که همواره از سوی قدرت‌های حاکم و اکثریت مورد بی‌مهری قرار داشتند به صورت طبیعی گمنام‌تر و زندگی اجتماعی‌شان ناشناخته‌تر است، زیرا یا بر اثر تقیه از سایر مسلمانان تمایزی نداشتند تا زندگی اجتماعی‌شان ثبت و ضبط شود و یا آنکه در ضمن اکثریت مردم به آنان اشاره شده است. از باب مثال اگر مورخی به آثار سیل، قحطی، خراج و مالیات گزاف از سوی حاکمان اشاره کرده، این حوادث برای شیعیان هم بوده و چه بسا با توجه به محرومیت شیعیان، آنان بیشتر از آثار آن حوادث رنج می‌برده‌اند، اما رنج‌ها و محنت‌های آنها تحت الشعاع بیشتر جامعه قرار گرفته است. با این وجود هنوز هم در مورد تاریخ زندگی شیعیان اعم از اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی تا قرن هفتم تلاشی در خور صورت نگرفته و این بخش از زندگی این گروه بیش از سایر بخش‌های زندگی آنها پنهان است.

قبل از ورود به بحث لازم است دلایلی مبنی بر حضور شیعیان از اولین قرن هجری در شامات را بازگو شود؛ زیرا حضور برخی از شیعیان خاص حضرت علی علیه السلام در گروه‌های جهادی که در فتوحات این منطقه شرکت داشتند. مانند مالک اشتر (۳۸ م) که در فتح دمشق^۱ قنسرين^۲ بعلبک و لبوة^۳ حضور داشتند. جابر بن عبدالله انصاری (م ۷۸ ق) در جنگ یرموک سال ۱۵ هجری که در منطقه شامات و روم اتفاق افتاد، حضور داشت. در این حضور مصریان حدود ده حدیث از او نقل کرده‌اند^۴ و در قادسیه حضور داشت.^۵ هم چنین ابوذر غفاری

۱. واقدی، فتوح الشام، ج ۱، ص ۶۸.

۲. همو، ص ۷۳.

۳. همو.

۴. همو، ج ۱، ص ۱۵۸-۱۷۴؛ ابن عبدالحکم، فتوح مصر و اخبارها، ص ۴۵۸؛ ذهبی، تاریخ الاسلام، ج ۲، ص ۵۰.

۵. مالک بن انس، مدونة الکبری، ج ۲، ص ۲۰۸.

اولین صحابه والامقام و شجاع‌ترین یار امام علی (ع) که در منابع شیعه یکی از چهار نفری بود که بر موضع‌گیری خود از دوران پیامبر (ص) بر ضد خلفاء ماند و به دستور عثمان به شامات تبعید شد^۱ و عبدالرحمن بن عوف (م ۳۲ق) آنها را در نواحی ساحلی سکونت داد و برای آنان حقوقی را وضع کرد.^۲

برخی ابوذر را عامل گسترش تشیع در شامات دانسته‌اند اگرچه نظر مشهور خلاف آن است، چون در منابع اولیه اشاره‌ای به این مطلب نشده است. البته شرکت برخی از صحابه در فتوحات، می‌تواند عامل برای حضور تشیع در شامات باشد که همین سبب آماده‌سازی و بستر مناسبی شد تا مردم شامات با عقاید شیعه آشنا گردد. نویسنده التأسيس لتاریخ الشیعة فی لبنان و سوریه، با جستجوی کتاب‌های تاریخی و یافتن سرنخ‌هایی از قبیله بنی‌همدان، در شهرهای حمص، بعلبک، طرابلس، لاذقیه و دمشق معتقد است تشیع موجود در برخی از این مناطق، بازمانده مهاجرت افراد قبیله بنی‌همدان به این نواحی است.^۳ شاید بتوان گفت همین‌ها می‌تواند نشانه‌های تشیع در سرزمین شام را بین دهه‌های سوم تا پنجم هجری تقویت و مورد جستجو قرار داد.^۴

از عوامل دیگر در گرایش تشیع در منطقه انتقال اسیران کربلاء به شام است و خطبه‌های آتشین امام سجاد (ع) و سخنان محکم حضرت زینب سلام الله علیها در دربار یزید موجب شد تا مردم از جنایات یزید که در حق اهل بیت (ع) انجام داده است از خواب غفلت بیدار شوند.^۵

از مهمترین عوامل پایداری تشیع در منطقه باید از وجود دولت‌های شیعه یاد کرد که شیعیان توانستند قدرت و نفوذ بیشتری در منطقه داشته باشند. شیعیان در سایه حمایت‌های دولتهای شیعه مانند آل بویه (حک: ۳۲۰-۴۴۷ ق)، فاطمیان (حک: ۲۹۷ تا ۵۶۷ق)، حمدانیان (حک: ۳۳۴ تا ۳۵۶ق)، آل عمار (حک:

۱. ابن سعد، طبقات الکبری، ج ۴، ص ۲۲۵

۲. طبری، الرسل والملوک، ج ۶، ص ۲۱۹۹

۳. مهاجر، تأسیس لتاریخ الشیعة فی لبنان و سوریه، ص ۷۰-۷۱

۴. همو.

۵. سید بن طاووس، لهوف، ص ۹۳؛ قمی، نفس المهموم، ص ۲۶۵

۴۶۲ تا ۵۰۲) و بنی مرداس (حک: ۴۱۴ تا ۴۷۲ق) دوران پر رونقی را تجربه نمودند. به طوری که نفوذ شیعیان تا قرن ششم هجری در حلب چنان گسترده بود که وقتی ملک صالح (م ۵۷۹ق)^۱ در سال ۵۷۰ ق از سوی صلاح الدین ایوبی (حک: ۵۳۲ - ۵۸۹) تهدید شد، از اهالی حلب که بیشتر شیعیان بودند، خواستار حمایت از خود در قبال صلاح الدین گردید، شیعیان برای حمایت از ملک صالح شرایطی را مطرح کردند و وی تمام شرایط شیعیان را پذیرفت.^۲ هم چنین به نقل از ذهبی آمده است که در مصر و شام خطبه به نام عباسیان خوانده نمی شد و شیعیان (رافضی ها) همه جا استوار بودند.^۳

نفوذ و بسط شیعیان موجبات نگرانی متعصبان اهل سنت را فراهم آورد و لذا سیاست های ضد شیعه را در دوره های بعدی برای شیعیان در پیش گرفتند. این سیاست ها در منطقه از یک سو و رخنه تفکر شیعی در منطقه از سوی دیگر زمینه برخورد آرا شیعه و اهل سنت را فراهم کرد. صلاح الدین ایوبی که شافعی مذهب و دارای مسلک اشعری بود در راستای حکومت خود در صدد جایگزینی مذهب تسنن به جای مذهب شیعه در مصر و شام بود.^۴ وی چنان بر شیعیان سخت گرفت که در زمان حاکمیت ممالیک (حک: ۱۲۵۰-۱۵۱۷ میلادی) آن مناطق به واسطه آنان اداره می شد، هرگاه می خواستند شخصی را محکوم کنند به او اتهام رافضی می زدند و اموال و املاک او را مصادره می تاثیر سخنان کردند، حتی مجازات های سخت و اهانت های بسیاری بر او روا می داشتند تا شخص از مذهب تشیع خود برگردد و توبه نماید.^۵

۱. ملک صالح اسماعیل بن نور الدین: پس از مرگ نور الدین، صلاح الدین ایوبی ظاهراً نسبت به الملک الصالح اظهار اطاعت کرد ولی پس از مدتی استقلال کامل خود را اعلان نمود

۲. غزی حلبی، نهالذهب فی تاریخ حلب، ج ۳، ص ۸۸

۳. جعفریان، اطلس شیعه، ص ۴۸۱

۴. قیسی، موسعه الحضاره العربیه، ص ۱۸۰

۵. ابن حجر عسقلانی، الدرر الکامنه فی اعیان منة الثامنه، ج ۱، ص ۲۰۱.